

УДК – 332.2.334.7

Катерина Андрєєва

Ekaterina Andreeva

**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ПОШИРЕННЯ
НА ПРОЦЕСИ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ****THE DEVELOPMENT OF INNOVATION ACTIVITY AND ITS DISSEMINATION
ON CLUSTERING PROCESSES**

Статтю присвячено актуальним питанням визначення характерних рис розвитку інноваційної діяльності та її поширення на процеси кластеризації. Розглянуто потенційні можливості впровадження інноваційної моделі розвитку національної економіки України в умовах поширення процесів кластеризації.

Ключові слова: глобалізація, інновації, інноваційний розвиток, менеджмент, підприємницька діяльність, кластер.

Статья посвящена актуальным вопросам определения характерных черт развития инновационной деятельности и ее распространения на процессы кластеризации. Рассмотрены потенциальные возможности внедрения инновационной модели развития национальной экономики Украины в условиях распространения процессов кластеризации.

Ключевые слова: глобализация, инновации, инновационное развитие, менеджмент, предпринимательская деятельность, кластер.

The article is devoted to topical issues of determining the characteristics of innovation activity development and its dissemination on clustering processes. Potential abilities of the introduction of innovation model of the development of national economy of Ukraine in terms of clustering processes dissemination are considered.

Keywords: globalization, innovation, innovation development, management, entrepreneurship, cluster.

Постановка проблеми. Інноваційний вектор розвитку національної економіки України як єдино можливий напрям сталого економічного зростання в умовах глобальної конкуренції зумовлює відповідні зрушення в різноманітних сферах життєдіяльності, серед яких знаходяться й процеси кластеризації. Одним із важливих принципів, на якому будується механізм державної підтримки кластерних об'єднань, є принцип комплексності, що передбачає комплексне впровадження кластерів для реалізації програм інвестиційного та інноваційного розвитку і проектів за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності.

Основними пріоритетними напрямками кластерної політики у галузі розвитку інновацій є: сприяння проведенню спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт підприємствами кластеру, інститутами та університетами, сприяння розробці програм довгострокових партнерських досліджень, кооперації підприємств при фінансуванні та реалізації НДДКР, у тому числі у рамках формування інноваційних консорціумів; сприяння створенню нових інноваційних підприємств, включаючи надання консультаційної допомоги, сприяння в залученні фінансування, в тому числі з боку індивідуальних інвесторів і венчурних фондів; розвиток і забезпечення високої якості послуг об'єктів інноваційної інфраструктури; сприяння активізації інноваційного процесу на підприємствах тощо [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційного розвитку завжди були в колі особливої уваги науковців. Дослідженню різних аспектів інноваційних процесів присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних учених: Л. Бляхман [2], І. Балабанов [3], В. Геєць [4], О. Амоша [5], Б. Василенко [6], О. Гайдамака [7], Б. Санто [8], Є. Тоффлер [9], Й. Шумпетер [10] та ін.

Вирішення економічних, соціальних, управлінських і особистих проблем у сучасному суспільстві передбачає специфічний, новаторський, стиль господарювання, в основі якого лежить орієнтація на нововведення, систематична і цілеспрямована інноваційна діяльність. Дослідженню проблем управління інноваціями сьогодні присвячено чимало праць, але невирішеним залишається значне коло питань: визначення інновації як інструменту розвитку господарської діяльності; окреслення специфіки та меж інноваційної праці; формування сучасних засад інноваційної політики та її просування в

системі регіонального менеджменту; адаптації закордонного досвіду управління інноваціями до сучасних умов економічного розвитку України; можливості інновацій у процесах кластеризації; важливим є визначення особливостей управління інноваційною діяльністю підприємств за кордоном і можливостей адаптації досвіду інших країн у ринковій економіці України.

Метою статті є дослідження розвитку інноваційної діяльності та її поширення на процеси кластеризації.

Виклад основного матеріалу. Оскільки екстенсивні фактори практично себе вичерпали або їх дія стала економічно не вигідною, розвиток та інтенсифікація сучасного виробництва мають базуватися переважно на нових рішеннях у галузі технології, техніки, організаційних форм і економічних методів господарювання. Опрацювання, прийняття і реалізація таких рішень становлять зміст інноваційної діяльності.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Згідно з нормами Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-IV, що набрав чинності з 1 січня 2004 р., інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій, з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Отже, інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який набув утілення у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, процесу, що використовується у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг.

Необхідно погодитися з усіма авторами, які виділяють різноманітні, теоретично та практично спрямовані аспекти інновації як продукту, послуги. Це удосконалення процесу технічного, технологічного, економічного, організаційно-управлінського, інформаційно-правового, маркетингового, культурного характеру, що забезпечує досягнення комерційного або соціального ефекту та розглядає працю в сучасних умовах через призму інноваційних процесів [4; 5; 6; 8].

Для сучасного періоду розвитку глобальної та національної економіки – економіки знань – важливо підкреслити той факт, що інновація – це конкурентоспроможний товар, який неможливо створити та яким неможливо скористатися без наявності відповідної професійної компетентності. Це наукомістка діяльність у системі господарської діяльності. Сучасне визнання та класифікація видів інноваційної діяльності має умовні межі. Так, значна кількість науковців виділяє: фундаментальні дослідження; прикладні дослідження; дослідно-конструкторські розробки; дослідно-експериментальні розробки; організаційно-економічну роботу; промислове виробництво нових товарів [2; 3; 4; 7].

Об'єктом інноваційної діяльності як на кожному окремому підприємстві, так і в організаціях є інновації. Це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що суттєво поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [11].

У системі сучасного менеджменту інноваційні продукти – це: інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання і процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що відчутно поліпшують структуру і якість виробництва і соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Суб'єкти інноваційної діяльності – фізичні або юридичні особи, які провадять інноваційну діяльність і залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи позичені кошти в реалізацію інноваційних проектів. Усе різноманіття господарських систем, які беруть участь в інноваційному процесі, можна подати у вигляді чотирьох найбільш типових груп: державні господарські системи й управлінські органи; некомерційні безприбуткові наукові і навчальні бюджетні організації; підприємницькі господарські системи, які функціонують, як правило, на принципах самооплатності; позабюджетні некомерційні безприбуткові організації.

На підставі вітчизняного і зарубіжного досвіду можна стверджувати, що для інноваційних господарських систем, представлених у першій і другій групах, найбільш характерним є використання таких методів регулювання, як державні цільові програми і плани, повне і змішане бюджетне фінансування, матеріально-технічне постачання, державний контроль тощо. Функціонування інноваційних

господарських систем третьої групи повинне ґрунтуватися на активнішій ролі таких важелів ринкового саморегулювання, як ціни, акціонерний капітал, кредити, дивіденди та ін. Держава тут може впливати через фінансово-ресурсні підтримки, дотації, податкові та інші пільги. Суб'єкти четвертої групи, використовуючи суспільну основу, некомерційні важелі, безумовно, можуть брати активну участь, приносити відчутну користь у здійсненні інноваційної діяльності на різних рівнях.

Ширшим за поняття «інноваційна діяльність» є поняття «інноваційний процес». Інноваційний процес – процес перетворення наукового знання в інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новації та її практичного застосування. Інакше кажучи, інноваційний процес охоплює стадії створення новації від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги, які використовуються у господарській практиці; всі етапи життєвого циклу інновації, включаючи її дифузію у нові умови чи місця застосування (табл. 1). Інноваційна ж діяльність полягає в діях людей на певній стадії інноваційного процесу.

Таблиця 1

Структура інноваційного процесу «наука–технологія–виробництво»

Характеристики	Етапи інноваційного процесу			
	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження	Дослідно-конструкторські та експериментальні розробки	Комерціалізація новації та її дифузія
Зміст інноваційної діяльності	Генерація ідей, обґрунтування та експериментальна перевірка їх здатності задовольняти суспільні потреби	Визначення кількісних характеристик нового продукту, вибір чи розроблення технології виготовлення	Створення дослідних зразків нової продукції, коригування і доробка технічної документації, розроблення стандартів та технічних умов	Дослідження ринку, розроблення маркетингових програм, організація виробництва і продажу новації, обґрунтування доцільності продажу ліцензії на випуск нового продукту іншими підприємствами
Джерела фінансування	Державний бюджет, у тому числі за програмами інноваційного розвитку	Державний бюджет, кошти замовників, інноваційних фондів тощо	Власні кошти підприємств, кошти замовників (гранти), у виняткових випадках – кошти державного бюджету	Власні кошти підприємницьких структур, емісія цінних паперів, банківські кредити, залучення коштів партнерів
Рівень ризику	Дуже високий	Високий	Середній	Середній
Очікувана віддача	Комерційна вигода відсутня, але у разі позитивних результатів зростає імовірність фінансування подальших робіт	У разі позитивних результатів збільшуються обсяги фінансування науково-дослідних робіт	У разі позитивних результатів збільшуються обсяги фінансування дослідно-конструкторських робіт	Дохід від реалізації нового продукту на ринку чи від продажу ліцензії на новий продукт

На рівні підприємства інноваційний процес характеризується, перш за все, прагненням його учасників до комерційного успіху. Тому модель інноваційного процесу на конкретному підприємстві може мати певні відмінності, що залежить від стану наукового потенціалу підприємства, його фінансових, кадрових, інших можливостей. Але у загальному вигляді структуру та зміст основних етапів інноваційного процесу на підприємстві можна представити, розділивши його на певні етапи (табл. 2).

Прийнято виділяти три логічні форми інноваційного процесу:

1. Простий внутрішньоорганізаційний інноваційний процес передбачає створення і застосування новації всередині однієї й тієї ж організації.

2. Міжорганізаційний інноваційний процес – новизна стає предметом купівлі-продажу.

3. Розширений інноваційний процес передбачає виникнення нових виробників нововведення, порушуючи монополію новатора.

Таблиця 2

Модель інноваційного процесу в організації

Етапи інноваційного процесу	Зміст інноваційної діяльності
1. Ініціація	Виявлення та аналіз проблеми, вибір мети інновації, постановка завдання, переконавання членів організації в необхідності нововведення
2. Збирання інформації про можливі нововведення	Пошук інформації щодо способів розв'язання схожих проблем, виявлення варіантів інноваційних рішень (власна розробка, франчайзинг, лізинг тощо)
3. Маркетинг інновації	Вивчення попиту на новий продукт або операцію, визначення кількості або обсягу їх випуску, якщо вони лімітуються, визначення споживчих якостей і товарних характеристик
4. Оцінювання інноваційних проєктів за критеріями здійсності та економічної доцільності	Конструкторське і технологічне розроблення інноваційних проєктів; аналіз інституціональних умов реалізації задуму і супроводжувальних витрат, їх зіставлення з фінансовими можливостями; оцінювання прогнозованих результатів упровадження кожного проєкту; вибір інноваційного проєкту. Рішення про доцільність упровадження відібраного інноваційного проєкту; прийняття рішення вищим керівництвом
5. Впровадження нововведення	Планування та організація процесу виробництва чи застосування нововведення; пробне впровадження; повне впровадження; використання
6. Комерційна реалізація	Просування інновації: передавання інформації, реклама, організація торговельного процесу тощо
7. Дифузія інновації	Поширення освоєної інновації в нових регіонах і новій фінансово-економічній ситуації. Це процес, завдяки якому нововведення передається по комунікаційних каналах між членами соціальної системи у часі

Сутність інноваційної стратегії підприємства полягає в тому, що ефективний розвиток підприємства пов'язаний з отриманням переваги над конкурентами і збільшенням прибутку не стільки за рахунок маніпуляції цінами, скільки шляхом постійного оновлення номенклатури виробів та розширення напрямів діяльності підприємства.

В ринковій економіці перевагу отримують ті підприємства, які швидко й активно освоюють нововведення. Це дозволяє їм розширити ринки збуту своєї продукції, завоювати нові сегменти ринку, а в разі освоєння принципово нових нововведень – тимчасово зайняти домінуюче становище на ринку нової продукції, що безпосередньо пов'язано з можливістю отримання підприємством значно більших прибутків, ніж інші підприємства.

Інноваційна підприємницька діяльність – це особливий процес організації господарювання, який ґрунтується на постійному пошуку нових можливостей покращення техніко-технологічних факторів виробництва. Вона пов'язана з готовністю підприємницької структури (фізичної або юридичної особи) брати на себе весь ризик по здійсненню нового проєкту або покращенню існуючого, а також виникаючу при цьому фінансову, моральну і соціальну відповідальність.

У загальному вигляді інноваційну підприємницьку діяльність можна визначити як суспільний технічний економічний процес, що приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень.

Необхідність організації інноваційної підприємницької діяльності обумовлена як на рівні підприємства, так і в межах національної економіки, регіонального господарського комплексу. Це значне коло економічних інтересів. У системі підприємства це інтереси: зростання техніко-технологічного рівня виробництва; підвищення конкурентоспроможності; захоплення нових ринків або формування нових ринкових сегментів та ін.

На рівні макроекономіки, тобто в національному господарстві, – це: надання вагомого значення науці та освіті; посилення ролі інноваційних ринків та формування інтенсивних факторів розвитку виробництва.

У межах мезоекономіки – це удосконалення функціонування регіональних ринків, забезпечення їх ефективності на основі використання досягнень науково-технічного прогресу; забезпечення і поширення засад регіональної та галузевої інноваційної культури; залучення інвесторів на підставі удосконалення ділового клімату та іміджу територій та ін.

У системі сучасного менеджменту виділяють ключові види інноваційної підприємницької діяльності: інноваційна діяльність у науці – це цілеспрямованість у системі дій і так звана проектна стадія; інноваційна діяльність у сфері виробництва – це так звана виробнича ланка; інноваційна діяльність у сфері менеджменту та маркетингу; інноваційна діяльність у соціальній сфері.

Існують різні сфери появи інновації як інструменту організації інноваційної діяльності. Перша організаційна форма – інновацію створено в межах підприємства, окремими підрозділами на базі своєї унікальної інноваційної ідеї та з використанням розробок інноваційного проекту. Такі види інновацій є масовими в системі великого бізнесу, але трапляються і в діяльності малого та середнього. Це складний науково-дослідний та виробничий процес у своєму інтегруванні. Друга організаційна форма – інновація розробляється на стороні та буде придбана на основі контрактів. Так, у сучасному менеджменті активно поширюється форма так званого венчурного бізнесу. Третя форма – колективне інтегрування в системі парадигми відносин «інноваційна ідея – інноваційний проект – інноваційна технологія – розробка – ринкова реалізація». Це активний управлінський прорив та поява інноваційних кластерів як консолідації зусиль науки, освіти, виробництва та ринкової інфраструктури.

Авторське бачення інноваційного кластеру – це цільове об'єднання підприємств, організацій, висококваліфікованих фахівців з метою виконання інноваційних кластерних ініціатив. Учасники інноваційного кластеру є так званими стейкхолдерами в системі відтворення інноваційного регіонального ринку. Характерні риси інноваційного кластеру як системного відображення інноваційної діяльності систематизовано на рис. 1.

Рис. 1. Характерні риси інноваційного кластеру як системного відображення інноваційної діяльності

Кожна з організаційних форм має свої переваги та вирішує економічні, соціальні, управлінські або інші проблеми. У кожній формі превалює своя організація праці, інноваційна модель культури, унікальний стиль господарювання. Але усі форми поєднані цільовою орієнтацією на нововведення, високою наукомісткістю діяльності, спрямуванням на економіку знань, новим баченням інноваційної праці.

Висновки. Перехід української економіки на інноваційну модель розвитку передбачає створення безлічі інноваційних кластерів, орієнтованих на урахування вже існуючої спеціалізації та кооперації, також створення нових наукомістких виробництв. Вітчизняний науково-технічний потенціал може і повинен послужити платформою для інтенсивного інноваційного підйому економіки, соціальної сфери, стратегічно важливих галузей. Однак все ще суттєвими залишаються проблеми фінансування інноваційної діяльності, визнання її стратегічної важливості, формування сучасного інституційного середовища, що стимулює інноваційний прогрес.

Інноваційна модель розвитку української економіки – це модель, орієнтована на потенційні можливості регіонів та їх унікальні ресурси; галузей, що накопичили досвід роботи в умовах трансформаційних змін; органів влади, які вивчили світовий досвід кластеризації. Така триєдність, що ґрунтується безпосередньо на одержанні нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво, забезпечує приріст ВВП переважно за рахунок виробництва і реалізації наукомістких продукції та послуг. Її головною метою є забезпечення підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок використання вітчизняного і світового науково-технічного та освітнього потенціалів.

Інноваційна модель української економіки в перспективі повинна мати такі характерні риси:

- інституціоналізацію сучасних форм інноваційної діяльності та інтелектуальних ринків;
- наявність цільової державної політики щодо підтримки інноваційно орієнтованого бізнесу, інноваційних кластерів;
- сучасне законодавство, орієнтоване на лідерів багатьох галузей економіки на світових ринках;
- сучасну систему освіти, об'єднану з науковою діяльністю;
- законодавчо і нормативно закріплену підтримку інноваційної управлінської праці як основи і фундаменту управлінської культури;
- безперервний моніторинг позицій українського виробника на світових ринках;
- інформаційну прозорість у реалізації інноваційної та інвестиційної політики держави і галузей;
- гідну оплату інтелектуальної та інноваційної праці.

Принципово наука повинна стати генератором і центром інноваційних змін, стрижнем інноваційної моделі, стимулятором процесів кластеризації. Це можливо лише за умови послідовної державної науково-технічної політики, активного формування національної політики кластеризації, визначення та реалізації стратегічних пріоритетів економічного і соціального розвитку.

Список використаної літератури

1. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону: [монографія] / [Л. В. Батченко, А. В. Гуренко, Г. С. Кононенко та ін.]. – Донецьк: ВІК, 2013. – 287 с.
2. Бляхман Л. С. Интегрированная технологическая цепь как объект управления в глобальной экономике / Л. С. Бляхман // Проблемы современной экономики. – 2003. – № 1. – С. 45–49.
3. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2001. – 208 с.
4. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
5. Амоша О. І. Механізм забезпечення активізації інноваційної діяльності в Україні / О. І. Амоша // Соціально-економічні аспекти промислової політики: сб. науч. тр. НАН України, Ін-т економіки пром-сти; редкол. А. Й. Амоша (отв. ред.) и др. – Донецьк, 2006. – С. 5–16.
6. Василенко В. А. Стратегии и инновации в системе менеджмента: учеб. пособ. / В. А. Василенко, И. Е. Мельник. – М.: МГИУ, 2005. – 418 с.
7. Гайдамака О. М. Інноваційний менеджмент / О. М. Гайдамака, Т. М. Жучок. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 184 с.
8. Санто Б. Инновация экономического развития: учеб. / Б. Санто; пер. с венг. – М.: Прогресс, 2005. – 376 с.
9. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер; пер. с англ., науч. ред., авт. предисл. П. С. Гурович. – М.: Аст, 1999. – 781 с.

10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М. : ЭКСМО, 2007. – 864 с.
11. Авдулов А. И. Научные и технологические парки, технополисы и регионы науки / А. И. Авдулов, А. М. Кулькин. – М. : ИНИОН РАН, 2002. – 166 с.

References

1. Batchenko, L. V. , Gurenko, A. V. , Kononenko, G. S. et al. (2013) Clusters in the system of strategy and tactics of regional development. Donetsk: VIK, 287 p.
2. Blyahman, L. S. (2003) Integrated production string as an object of management in global economy. *Problemy sovremennoy ekonomiki*, (1), pp. 45–49.
3. Balabanov, I. T. (2001) Innovation management. St. Petersburg: Peter, 208 p.
4. Heyets', V. M. and Seminozhenko, V. P. (2006) Innovation prospects of Ukraine, Kharkov: Konstanta, 272 p.
5. Amosha, O. I. (2006) The mechanism of ensuring of innovation activity activization in Ukraine In: A. I. Amosha et al. (Eds) *Social and economic aspects of industrial policy: the collection of research papers of NAS of Ukraine*. Donetsk, pp. 5–16.
6. Vasilenko, V. A. and Mel'nyk, I.Ye. (2005) Strategies and innovations in management system. Moscow: MGIU, 418 p.
7. Gaidamaka, O. M. amd Zhuchok, T. M. (2007) Innovation management. Luhans'k: Alma-mater, 184 p.
8. Santo, B. (2005) The innovation of economic development. Moscow: Progress, 376 p.
9. Toffler, E. (1999) The third wave. Moscow: Act, 781 p.
10. Shumpeter, J. (2007) The theory of economic development. Capitalism, socialism and democracy. Moscow: EKSMO, 864 p.
11. Avdulov, A. I. and Kul'kin, A. M. (2002) Research and industrial parks, technology towns and science regions. Moscow: INION RAN, 166 p.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014.

Відомості про автора

К. А. Андрєєва, здобувач, Черкаський державний технологічний університет.